

Ewa Krause

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

ZJAWISKO NEET, CZYLI O MŁODZIEŻY TRZY RAZY NIC

Streszczenie

Zjawisko NEET jest jednym z ważniejszych problemów społecznych, które wymagają interwencji w większości państw Unii Europejskiej, w tym również w Polsce. Odsetek młodych osób należących do tej grupy, którą określa się m.in. jako pokolenie trzy razy nic (niepracujące, nieuczące się i nieszkolące się), przestał być bowiem marginalny. Z tego względu ta kategoria młodzieży, znajdująca się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, wzbudza w ostatnim czasie coraz większe zainteresowanie. Stąd też w niniejszym opracowaniu przedstawiono definicję tego zjawiska, klasyfikację dotyczącą tej grupy młodzieży – charakterystykę osób ją reprezentujących, czynniki zwiększające szanse zakwalifikowania do tej generacji i przyczyniające się do występowania tego zjawiska, a także skutki – koszty ekonomiczne i społeczne generowane przez to pokolenie oraz konsekwencje indywidualne bycia NEET-sem.

Słowa kluczowe: zjawisko NEET – definicja, charakterystyka, przyczyny, skutki; klasyfikacja NEET-sów.

THE NEET PHENOMENON, OR ABOUT THE THREE TIMES NOTHING YOUTH

Abstract

The NEET phenomenon is one of the major social problems that require intervention in most European Union countries, including Poland. The proportion of young people belonging to the group, which is characterized, among others, as the three times nothing generation (not working, not studying and not undertaking any training), has ceased to be in fact negligible. It is for this reason that this category of the youth, finding themselves in the most difficult situation on the labour market, has recently aroused growing interest. Therefore, a definition of the phenomenon, classification regarding this group of young people - the characterization of its representatives, factors that increase the chances to qualify as a member of this generation and contribute to the occurrence of this phenomenon, as well as the consequences - economic and social costs generated by this generation, and the individual consequences of being a NEET, have been presented in this study.

Key words: the NEET phenomenon – definition, characteristics, causes, effects, classification of the NEETs.

Wprowadzenie

Wydawać by się mogło, że obecna sytuacja na rynku pracy w Polsce¹, w której mamy do czynienia ze zmianą polegającą na przechodzeniu z rynku pracodawcy na rynek pracownika wraz ze starzejącym się społeczeństwem całej Unii Europejskiej jest/powinna być komfortowa dla ludzi młodych². Mimo to coraz większym wyzwaniem, problemem już w skali globalnej, dla rynku pracy i edukacji jest zjawisko określane jako **NEET**, które dotyczy generacji młodych osób nie tylko nie aktywnych na rynku pracy, ale także pozostających poza sferą edukacji i szkoleń. Jest to szczególna grupa współczesnej młodzieży³, ogromnie niepokojąca i nie do końca rozpoznana, którą nazwa się NETT-sami/NETT-ami. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że termin ten jest akronimem pochodzącym od angielskich słów: **Not in Education, Employment, or Training**⁴ Można też spotkać się ze stanowiskiem, że jest to skrót od innego sformułowania: **Neither in Employment nor in Education and Training**⁵. Studiując jednak polskie opracowania naukowe i publicystyczne dotyczące tej kategorii osób można spotkać się m.in. z następującymi zwrotami: młodzi trzy razy nic, generacja nic, pokolenie „ani-ani”, młodzież beczynna, bierne pokolenie, pokolenie młodych nierobów, młodzi roszczeniowi, pokolenie straconych, pokolenie stracone, młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym, młody bezrobotny⁶. Zjawisko to odnosi się zatem ludzi młodych znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, czyli właśnie takich, którzy nie pracują, nie uczą się i nie podejmują szkoleń (nie przygotowują się do zawodu poprzez uczestnictwo w różnych formach samokształcenia).

Zjawisko NEET jest jednym z ważniejszych problemów społecznych, które wymagają interwencji w większości państw Unii Europejskiej, w tym również w Polsce. Odsetek osób należących do tej grupy młodzieży przestał być bowiem marginalny i z tego względu kategoria ta wzbudza w ostatnim czasie coraz większe zainteresowanie. Stąd też warto, wiedzieć jak to zjawisko jest definiowane, zapoznać się z klasyfikacją dotyczącą tej grupy młodzieży – charakterystyką osób ją reprezentujących, czynnikami zwiększającymi szanse zakwalifikowania do tej generacji i przyczyniającymi się do występowania tego zjawiska, a także skutkami – kosztami ekonomicznymi i społecznymi generowanymi przez to pokolenie oraz kon-

¹ Stopa bezrobocia rejestrowanego w październiku 2016 wyniosła 8,2%. Według obecnego wiceministra rodziny, pracy i polityki społecznej Stanisława Szweda rok 2017 pod względem poziomu bezrobocia nie powinien być gorszy niż rok 2016 (poziom ten może być nawet niższy niż 8%). Bezrobocie może jeszcze spaść jeśli zostanie wprowadzony pomysł objęcia ubezpieczeniem zdrowotnym wszystkich Polaków, dzięki któremu nie będzie już potrzeby rejestrowania się w urzędach pracy ze względu na składkę zdrowotną (PAP, 19.11.2016, <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,710948,pod-wzgledem-bezrobocia-przyszly-rok-bedzie-nie-gorszy-niz-2016-.html> [21.11.2016]).

² Prawdopodobnie tendencja ta utrzyma się na dłużej, bowiem sprzyja temu malejąca demografia w krajach unijnych.

³ W niniejszym opracowaniu zamiennie stosowane są terminy: młodzież, osoby młode, ludzie młodzi.

⁴ Zob. M. Szcześniak, G. Rondón, *Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie*, „Psychologia Społeczna” 2011, nr 3 (18), s. 242.

⁵ Zob. S. Saczyńska-Sokół, M. Łojko, *Sytuacja młodzieży NEET na rynku pracy. Situation of NEETs on the labor market*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, Seria: Administracja i Zarządzanie 2016, nr 108, s. 98.

⁶ Zob. M. Szcześniak, G. Rondón, *Pokolenie „ani-ani”...*, *op. cit.*, D. Witt, „Rośnie nam pokolenie „ani, ani”. Ani do pracy, ani do książek, 2 października 2016, <http://magazyn.7dni.pl/364433,Rosnie-nam-pokolenie-ani-ani-Ani-do-pracy-ani-do-ksiazek.html> [16.11.2016].

sekwencjami indywidualnymi bycia NEET-sem. Znajomość tego zagadnienia jest szczególnie ważna dla osób (profesjonalnie) zajmujących się pomaganiem ludziom młodym w radzeniu sobie na współczesnym rynku pracy i rynku edukacyjnym.

Definicyjne ujęcie zjawiska NEET i charakterystyka generacji NEET-sów

Problem młodzieży nieuczącej się i niepracującej został zauważony już w latach sześćdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych⁷. W Europie pierwsze próby identyfikacji zjawiska NEET podjęte zostały w Wielkiej Brytanii w późnych latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku⁸. Związane to było ze zmianami w systemie zasiłków dla bezrobotnych, których pozbawieni zostali w znacznej części właśnie młodzi ludzie (w wieku 16-18 lat). Oficjalnie nazwa/termin NEET po raz pierwszy użyty został w 1999 roku w brytyjskim raporcie rządowym *Bridging the gap*, w kontekście sytuacji osób w wieku 16-18 lat, którzy przez co najmniej 6 miesięcy nie pracowali, nie uczyli się i nie uczestniczyli w szkoleniach. Raport ten służył ocenie wielkości tego zjawiska, analizie przyczyn oraz wskazaniu rozwiązań w Wielkiej Brytanii. W wyniku tego termin NEET zastąpił zastosowane wcześniej w badaniach dotyczących młodych ludzi (w South Glamorgan) określenie *Status Zero* (zmienione później na *Status A*) i dość szybko przyjął się w pozostałych krajach Unii Europejskiej oraz poza nią⁹.

W kontekście przedziałów wiekowych termin NEET bywa różnie definiowany. W większości krajów europejskich do niedawna przyjmowało się, że są to osoby w wieku 15-24 lata. Aktualnie jednak, głównie z powodu wydłużającego się okresu kształcenia, przedział ten został wydłużony i wynosi 15-29 lat. Taki właśnie przedział wiekowy przyjęty został przez Komisję Europejską w dokumentach programowych Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS)¹⁰. Podobnie czyni to Eurostat (urząd statystyczny Unii Europejskiej), będący głównym źródłem informacji na temat tej grupy młodzieży, który wprowadza dodatkowo przedziały 15-19 lat, 15-24 lata, 20-24 lata, 20-29 lat i 25-29 lat¹¹. Poza kontynentem europejskim, np. w Japonii, kategorią NEET obejmuje się osoby w wieku 15-34 lata, wskazując, że są to zarówno bezrobotni, nieposzukujący pracy i niekształcący się w jakikolwiek sposób, jaki i ci, którzy nie są zaangażowani w obowiązki domowe¹². Polskie dokumenty wskazują na konieczność wzięcia pod uwagę młodych ludzi do 30. roku życia. Nowelizacja ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw z dnia 14 marca 2014

⁷ Za: M. Szcześniak, G. Rondón *Pokolenie „ani-ani”...*, *op. cit.* s. 242.

⁸ Eurofound, *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2012, p. 19, http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1254en.pdf [14.11.2016].

⁹ *Ibidem*, s. 19-20.

¹⁰ Zob. Portal Funduszy Europejskich, *Przeczytaj o Europejskim Funduszu Społecznym*, 03.06.2015, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/europejski-fundusz-spoleczny/przeczytaj-o-europejskim-funduszu-spolecznym/> [14.11.2016].

¹¹ Zob. Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> [14.11.2016].

¹² A. Furlong, *The zone of precarity and discourses of vulnerability: NEET in the UK*, „Journal of Social Sciences and Humanities” 2007, no. 381, p. 109, http://ci.nii.ac.jp/els/110006483995.pdf?id=ART0008509809&type=pdf&lang=en&host=cinii&order_no=&ppv_type=0&lang_sw=&no=1478794875&cp= [14.11.2016]

roku określa bowiem instrumenty pomocy adresowanej właśnie do osób do tego wieku¹³. Podniesieniu, z 25 do 29 lat, uległa również górna granica wiekowa odbiorców *Gwarancji dla młodzieży* w Polsce. Decyzja ta podyktowana została chęcią objęcia wysokiej jakości wsparciem większej grupy ludzi młodych, wchodzących na rynek pracy oraz ujednoczeniem grup docelowych i zakresu wsparcia ze środków EFS-u oraz Inicjatywy na rzecz zatrudnienia osób młodych (w ramach osi priorytetowej I Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój – PO WER)¹⁴. W Polsce NEET-sem, zgodnie z definicją przyjętą we wskazanym programie, jest osoba w wieku 15-29 lat, która spełnia łącznie trzy warunki: 1) nie pracuje (czyli jest bezrobotna lub bierna zawodowo), 2) nie kształci się (czyli nie uczestniczy w kształceniu formalnym w trybie stacjonarnym – kształceniu w systemie szkolnym na poziomie szkoły podstawowej, gimnazjum, szkół ponadgimnazjalnych, na poziomie wyższym w formie studiów wyższych lub doktoranckich realizowanych w trybie dziennym), 3) nie szkoli się (czyli nie uczestniczy w pozaszkolnych zajęciach, które mają na celu uzyskanie, uzupełnienie czy też doskonalenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych lub ogólnych potrzebnych do wykonywania pracy)¹⁵.

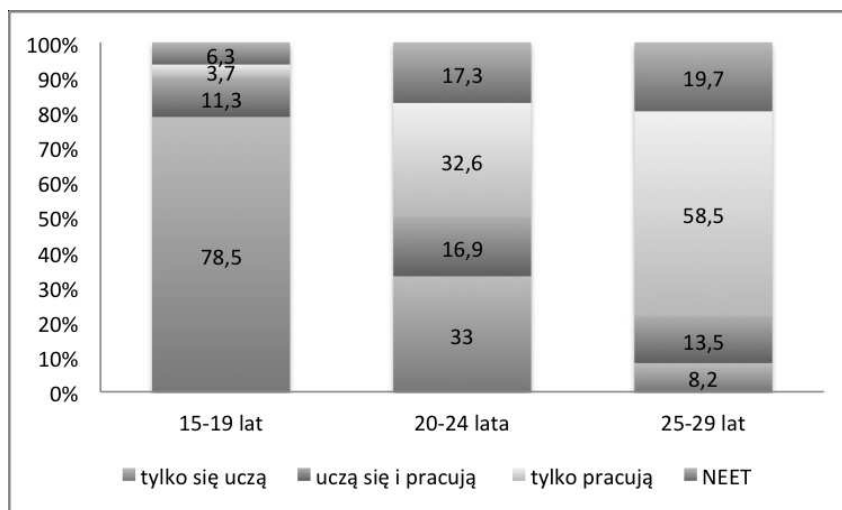
Unia Europejska to prawie 90 milionów ludzi w wieku 15-29 lat, co odpowiada 17% całkowitej populacji. Wśród osób między 15-29 rokiem życia znalazły się także takie, które nie pracowały, nie uczyły się, ani nie brały udziału w szkoleniach (czyli należące do kategorii NEET). Informacje podane przez Eurostat 12 sierpnia 2016 roku (czyli w Międzynarodowym Dniu Młodzieży) wskazują, że w 2015 r. liczba NEET-sów w UE wynosiła wśród osób z grupy wiekowej: 15-19 lat – 6,3%; 20-24 lata – 17,3% (liczba ta niemal się potroiła w stosunku do lat wcześniejszych); 25-29 lat – 19,7% (czyli 1 osoba na 5 młodych bezrobotnych należała do pokolenia trzy razy nic)¹⁶. Populacja NEET-sów wzrasta zatem wraz z ich wiekiem. Dane te przedstawiono na poniższym rysunku.

¹³ Ustawa z dnia 14 marca 2014 roku o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014, poz. 598), [w:] Internetowy System Aktów Prawnych <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140000598> [14.11.2016].

¹⁴ Zaktualizowany Plan realizacji *Gwarancji dla młodzieży* w Polsce, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2015, s. 3, <http://gdm.praca.gov.pl/documents/1152786/1155303/Zaktualizowany%20Plan%20realizacji%20Gwarancji%20dla%20m%C5%82odzie%C5%BCy%20w%20Polsce.pdf/aaf039be-b61d-493e-9deb-fc365cfa7dc5> [14.11.2016].

¹⁵ Aby zakwalifikować daną osobę jako NEET-sa weryfikuje się czy brała ona udział w szkoleniach finansowanych ze środków publicznych w okresie ostatnich 4 tygodni (za: Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, Warszawa, 27 marca 2015 r., s. 14, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/1960/SZOOP_PO_WER_14_20.pdf [14.11.2016]).

¹⁶ Eurostat, *12 August: International Youth Day. Education, employment, both or neither? What are young people doing in the EU? Patterns substantially change by age and over time*, 15/2016 - 11 August 2016 <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7590616/3-11082016-AP-EN.pdf/c0393ef3-2ea1-455a-ab64-2271c41fd9d4> [14.11.2016].

Rys. 1. Wzory edukacji i zatrudnienia młodych ludzi w EU w 2015 według Eurostatu (%).

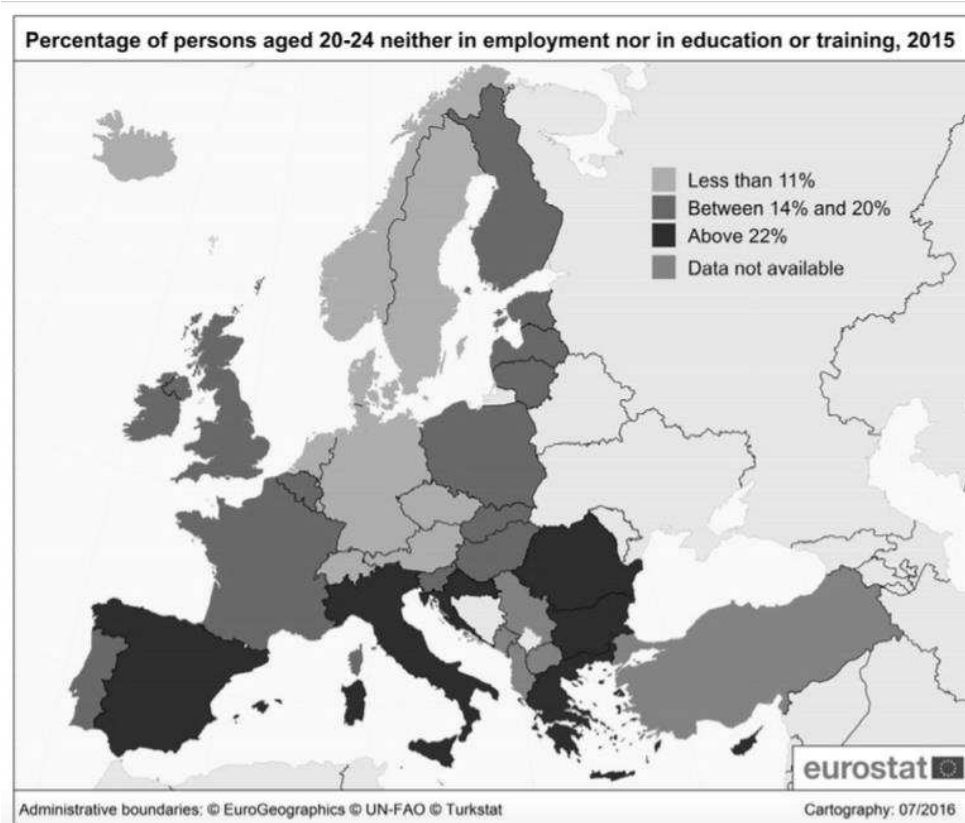
Źródło: Eurostat, *12 August: International Youth Day. Education, employment, both or neither? What are young people doing in the EU? Patterns substantially change by age and over time*, 155/2016 - 11 August 2016 <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7590616/3-11082016-AP-EN.pdf/c0393ef3-2ea1-455a-ab64-2271c41fd9d4> [14.11.2016].

Polska, pod względem udziału młodych pozostających bez pracy oraz nieuczących się i nieszkolących wśród młodzieży w wieku 20-24, plasuje się w środku stawki wśród krajów Unii Europejskiej (zob. rysunek 2.). Według Eurostatu w roku 2015 wskaźnik ten wyniósł 17,6%¹⁷.

Rozpatrując zjawisko NEET (z socjologicznego i ekonomicznego punktu widzenia) należy zauważyć, że stanowi je niejednorodna zbiorowość, którą łączy to, że jest to młodzież niezarabiająca, żyjąca „na koszt innych”. Grupę tę tworzą zarówno młodzi ludzie relatywnie wysoko wyedukowani, nie mogący znaleźć pracy stosownie do posiadanych kwalifikacji oraz osoby legitymujące się niskim poziomem kwalifikacji, z powodu zbyt wczesnego przerwania nauki w trybie szkolnym. Te dwie grupy łączy brak motywacji dla kontynuowania formalnej edukacji lub zmiany kwalifikacji oraz brak zainteresowania aktywnością zawodową (choć czynione jest to z innych powodów). Wśród NEET-sów są również młodzi sięgający po nieakceptowane społecznie, alternatywne formy uzyskiwania dochodów, które kolidują z prawem¹⁸.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ B. Serafin-Juszczak, *NEET – nowa kategoria młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 2014, nr 49, s. 47.

Rys. 2. Procent NEET-sów w wieku 20-24 lat w poszczególnych krajach w 2015 r. (według kategorii: mniej niż 11%; pomiędzy 14% i 20%; ponad 20%; dane niedostępne)

Źródło: Eurostat, j.w.

NEET-sy stanowią zatem dosyć zróżnicowaną grupę młodych ludzi, a jej różnorodność odzwierciedlona jest w klasyfikacji, która prezentowana jest w unijnych publikacjach. Badania Europejskiej Fundacji na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy (Eurofound) ujawniły, że omawiana kategoria obejmuje przynajmniej pięć subgrup:

- 1) **konwencjonalnie bezrobotni** (*the conventionally unemployed*) – grupa najliczniejsza, którą stanowią osoby młode długo- i krótkoterminowo bezrobotne;
- 2) **niezdolni** (*the unavailable*) z różnych przyczyn do podjęcia aktywności w obszarze pracy lub nauki – młodzi ludzie z ciężącymi na nich obowiązkami wynikającymi z posiadania rodziny (opiekunowie ze zobowiązaniami rodzinnymi), młodzież z chorobami i z niepełnosprawnością;
- 3) **niezaangażowani** (*the disengaged*) – młodzi nie poszukujący pracy ani możliwości kształcenia, w przypadku których nie występują ograniczenia wynikające z innych zobowiązań czy niezdolności do pracy, zniechęceni byli pracownicy lub bezrobotni, ale także młodzież prowadząca ryzykowny czy aspołeczny styl życia;

- 4) **poszukujący/oczekujący** (*the opportunity-seekers*) – młodzi aktywnie poszukujący pracy, możliwości kształcenia się czy szkoleń, jednak nie jakichkolwiek, lecz odpowiadających ich pozycji, umiejętnościom, aspiracjom zawodowym itp. (jednocześnie oczekujący na szanse, które uważają za korzystne ze względu na swoje umiejętności i status);
- 5) **dobrowolni NEET-si** (*voluntary NEETs*) – to szczególna grupa obejmująca młodzież zaangażowaną w inne aktywności (np. sztukę, muzykę, podróże, samodoskonalenie się czy samokształcenie)¹⁹.

Klasyfikacja ta może wskazywać na różnorodność czynników warunkujących przynależność do pokolenia trzy razy nic. Na jej podstawie stwierdzić zatem można, że nie jest to kategoria homogeniczna oraz, że część młodych ludzi jest bardziej zagrożona zakwalifikowaniem do tej grupy młodzieży niż inni²⁰. Znajdują się w niej takie osoby, które są bowiem szczególnie narażone na marginalizację społeczną oraz takie, które prawdopodobnie jej nie doświadczą ze względu na posiadany kapitał społeczny i kulturowy²¹. Powody bycia NEET-sem są zatem różne. Kolejną częścią jest próba przedstawienia czynników warunkujących czy też zwiększających szanse na zakwalifikowanie do tej grupy i przyczyniających się do występowania tego zjawiska.

Czynniki warunkujące zakwalifikowanie do grupy NEET i przyczyniające się do występowania tego zjawiska

Czynniki warunkujące zakwalifikowanie do grupy NEET (tzw. czynniki ryzyka) i przyczyniające się do występowania tego zjawiska mogą mieć zarówno charakter indywidualny, społeczny, instytucjonalno-kulturowy czy też ekonomiczny. W związku z tym, że nie zawsze możliwe jest ich rozdzielenie, w niniejszym opracowaniu omówiono poszczególne z nich łącznie.

Do **indywidualnych i społecznych (społeczno-psychologicznych) determinantów** przynależności do grupy NEET zaliczone zostały:

- niski poziom wykształcenia;
- problemy zdrowotne, w tym różnego rodzaju niepełnosprawność;
- płeć;
- przynależność do imigrantów;
- posiadanie rodziców, którzy doświadczyli bezrobocia,
- rozwód rodziców,
- problemy z uzależnieniem;
- niski poziom kompetencji społecznych, negatywne postawy wobec pracy, brak gotowości do przemieszczania się i niska motywacja;
- zachowania agresywne i/lub incydenty łamania prawa, wcześniejsza karalność, pobyt w zakładzie poprawczym lub więzieniu;

¹⁹ Eurofound, *NEETs ...*, *op. cit.*, p. 24.

²⁰ S. Saczyńska-Sokół, M. Łojko, *Sytuacja młodzieży NEET ...*, *op. cit.*, s. 99.

²¹ B. Serafin-Juszczak, *NETT ...*, *op. cit.*, s. 47.

- dorastanie w trudnych, patologicznych warunkach, zła sytuacja rodzinna (np. rodzic samotnie wychowujący dziecko, rodzina z problemami alkoholowymi, bezdomność),
- niskie wykształcenie rodziców;
- gospodarstwa domowe o niskim dochodzie;
- wczesne rodzicielstwo;
- niska frekwencja w szkole, niewielkie zaangażowanie w proces nauczania²².

Z badań przeprowadzonych przez Eurofund wynika, że największe prawdopodobieństwo zakwalifikowania do tej kategorii młodzieży dotyczy osób z niskim poziomem wykształcenia (w ich przypadku ryzyko bycia NEET-sem jest trzy razy większe niż w przypadku osób z wykształceniem wyższym). Kolejnym czynnikiem jest zamieszkiwanie na terenach oddalonych od większych miast, które zwiększa taką możliwość o 150%. Także dwukrotnie większe ryzyko występuje w przypadku osób, których rodzice osiągnęli niski poziom wykształcenia. Bardziej narażeni (o 70%) na przynależność do pokolenia NEET są również młodzi wywodzący się ze środowisk imigracyjnych. Niepełnosprawność lub problemy zdrowotne zwiększają ryzyko należenia do pokolenia trzy razy o 40%. Ponadto zakwalifikowaniu do tej kategorii sprzyja pochodzenie z ubogich, rozbitych oraz doświadczonych bezrobociem rodzin²³. Na rysunku 3. przedstawiono główne czynniki oddziałujące na zwiększenie szansy zostania NEET-sem.

Przedstawione determinanty przynależności do generacji NEET są również istotnym problemem w Polsce. Wyniki prowadzonych badań dotyczących młodych Polaków zaliczanych do omawianej kategorii zwracają także uwagę na **instytucjonalno-kulturowe czynniki ryzyka**, do których zaliczane są:

- **długotrwałe bezrobocie w regionie** (dotyczy to w szczególności regionów oddalonych od głównych szlaków komunikacyjnych oraz z utrudnionym dostępem do usług publicznych),
- **segmentacja rynku pracy** (czyli podział lokalnego rynku na stabilny segment pracowników etatowych oraz rynek pracowników tymczasowych, zatrudnionych na podstawie umów charakteryzujących się niepewnością),
- **nieelastyczność rynku pracy** (niechęć do zatrudniania absolwentów, nieposiadających doświadczenia zawodowego i jednocześnie preferowanie zatrudniania studentów),
- niedostosowana do potrzeb rynku pracy jakość programów kształcenia, skutkująca niedopasowaniem kompetencyjnym młodych do oczekiwań pracodawców – **niedopasowanie systemu edukacji do wymagań rynku pracy** (absolwenci szkół i uczelni nie zdobywają kluczowych dla pracodawców kompetencji i umiejętności)²⁴.

²² *Wsparcie młodych osób na mazowieckim rynku pracy*, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2014, s. 35, http://obserwatorium.mazowsze.pl/pliki/files/Raport_finalny_z_badiana_NEET_ok1.pdf [14.11.2016].

²³ Za: S. Saczyńska-Sokół, M. Łojko, *Sytuacja młodzieży ...*, op. cit., s. 99.

²⁴ *Wsparcie młodych osób ...*, op. cit., s. 36.

Rys. 3. Główne czynniki oddziałujące na zwiększenie szansy zostania NEET-sem

Źródło: Sedlak & Sedlak na podstawie danych Eurofound,
http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/typ.1/kategoria_glowna.32/wpis.872 [18.11.2016].

Wśród czynników ryzyka należenia do NEET, jak wcześniej wspomniano, jest również **pleć**. W UE ogółem jest ono większe dla kobiet niż dla mężczyzn. Nie jest to jednak zaskakujące z uwagi na większe bariery zatrudnienia, których nadal jeszcze doświadczają kobiety (mimo unijnej polityki równouprawnienia). Do tego dochodzi trudność pogodzenia różnych ról społecznych (np. matki i pracowniczki). Stąd też wśród kobiet często występuje podgrupa NEET określana jako *the unavailable*, czyli młodych opiekunów ze zobowiązaniami rodzinnymi, które uniemożliwiają im podjęcie pełnoetatowej czy w ogóle jakiegokolwiek pracy.

Istnieje także inne ujęcie wskazanych determinant przedstawione przez i Małgorzatę Szcześniak i Glorię Rondón. Autorki podzieliły je na trzy poziomy: **mikro** (stanowiący odzwierciedlenie cech osobowych), **meso** (wskazujący na braki instytucji edukacyjnych, które wpływają na motywację młodych osób oraz ich zaangażowanie) i **makro** (przedstawiający aspekty społeczno-ekonomiczne, bezpośrednio oddziałujące na możliwość znalezienia pracy). Poniższa tabela prezentuje szczegółowe czynniki w ramach tych poziomów, które przyczyniają się do występowania zjawiska NEET.

Tab. 1. Czynniki przyczyniające się do występowania zjawiska NEET

POZIOM MIKRO	
Samoocena	<ul style="list-style-type: none"> – niższe poczucie swojej wartości oraz skuteczności podejmowania działań; – niezauważanie swoich atutów; – brak zaufania do siebie samego;
Kontakty ze społeczeństwem	<ul style="list-style-type: none"> – aspołeczne podejście do otoczenia, zamykanie się w sobie; – niskie kompetencje społeczne; – poczucie dyskryminacji;
Zaradność	<ul style="list-style-type: none"> – pesymistyczne nastawienie do rzeczywistości; – nieradzenie sobie w trudnych sytuacjach życiowych;
Zjawisko wyłaniającej się dorosłości	<ul style="list-style-type: none"> – zwiększona dezorientacja; – stan zawieszenia; – niesprecyzowana dalsza droga; – odwlekanie wejścia w dorosłe życie; – kryzys tożsamości związany z przejściem z edukacji na rynek pracy;
Skłonność do podejmowania działania podczas nauki, jak i poszukiwania pracy	<ul style="list-style-type: none"> – zbyt niska motywacja, brak satysfakcji; – niechęć do pracy, podejmowania wysiłku; – brak umiejętności do przystosowania w nowym środowisku (szkole, pracy); – zbyt wysoki poziom stresu;
Czynniki rodzinne	<ul style="list-style-type: none"> – obojętność wychowawcza rodziców; – próba kompensacji uczuć rodzicielskich ekonomicznymi dobrami (w konsekwencji czego młodzi wybierają życie bez obowiązków).
POZIOM MESO	
Instytucje szkolne	<ul style="list-style-type: none"> – nauczyciele nie zachęcają uczniów do zdobywania wiedzy i umiejętności oraz zaangażowania podczas lekcji; – znudzenie i niezadowolenie ze szkoły wpływa na decyzje o wcześniejszym opuszczeniu szkoły oraz o zaprzestaniu aktywności w szkole i pracy; – brak indywidualnego podejścia do uczniów; – nieumiejętność radzenia sobie nauczycieli ze zjawiskami patologicznymi zarówno wewnątrz szkoły i poza nią.
POZIOM MAKRO	
Czynniki społeczno-ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> – spowolnienie gospodarcze związane z kryzysem ekonomicznym; – społeczna utrata nadziei na znalezienie pracy; – propagowanie tendencji do długiego zamieszkiwania u rodziców.

Źródło: K. Rybicka, Sytuacja młodzieży na polskim rynku pracy, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, nr 37, s. 109-110 (opracowanie na podstawie M. Szcześniak, G. Rondón, Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie, „Psychologia Społeczna” 2011, nr 3 (18), s. 245–248).

Zaprezentowane rozważania wskazują zatem na wiele przyczyn powodujących występowanie zjawiska NEET. W kolejnej części opracowania podjęto próbę przedstawienia negatywnych skutków, jakie ono niesie ze sobą.

Skutki – koszty ekonomiczne i społeczne generowane przez generację NEET oraz konsekwencje indywidualne bycia NEET-sem

Nasilenie zjawiska NEET to dla każdego państwa duże obciążenie i strata, przynoszące negatywne skutki zarówno na poziomie gospodarki, jak i społeczeństwa, ale także dla samej osoby reprezentującej te pokolenie. W związku z tym, że nie zawsze możliwe jest ich rozdzielenie to, podobnie jak w przypadku czynników przyczyniających się do występowania pokolenia trzy razy nic, w niniejszym opracowaniu omówiono je łącznie.

Koszty generowane przez tę kilkumilionową generację klasyfikowane są jako koszty ekonomiczne lub społeczne²⁵. Z punktu widzenia ekonomicznego pozostawanie pewnej grupy osób bez pracy jest zawsze zjawiskiem negatywnym. Młody człowiek, który jest nieaktywny zawodowo, z niskim lub wysokim poziomem wykształcenia, nie zarabia i nie płaci podatków. Stąd też nie przynosi dochodów ani państwu, ani swoim bliskim. W wyniku tego nie tylko nie zwracają się koszty inwestycji środków publicznych i rodzin w edukację młodego pokolenia, ale także generowane są wysokie nakłady na świadczenia społeczne, utrzymanie urzędów pracy czy innych instytucji zajmujących się wspieraniem osób wykluczonych²⁶. Koszt istnienia omawianej kategorii młodzieży to suma kosztów zasobowych (utraconych zysków) i kosztów dla finansów publicznych (dodatkowa wypłata środków)²⁷. Duża skala zjawiska NEET ogranicza także potencjał rozwoju gospodarczego danego kraju. Negatywne skutki wyłączenia młodzieży z rynku pracy, zwłaszcza dla polityki wzrostu PKB, podkreślone zostały w raporcie Eurofandu. Według szacunków przywołanej fundacji polscy „NEET-si” kosztują ponad 5 mld euro rocznie, a na jednej tylko takiej osobie państwo i gospodarka tracą 37 tysięcy złotych. Realny koszt utrzymania tej grupy to 1,5% naszego PKB. Jest to jeden z wyższych wskaźników w Europie (znacznie powyżej średniej)²⁸. Konsekwencje istnienia tej populacji wiążą się zatem z ogromnymi stratami gospodarczymi.

Osoby należące do okolenia trzy razy nic mają mniejsze szanse na reintegrację na rynku pracy i są bardziej narażone na długotrwałe efekty bezrobocia w przyszłości, czego rezultatem są gorsze perspektywy zatrudnienia i niższe zarobki²⁹. Trudności czy brak możliwości wejścia na rynek pracy skutkuje również wyjazdami poza za granice własnego kraju w celu w poszukiwaniu pracy. Wskazuje się, że jest to zjawisko prowadzące do zmniejszenia możliwości rozwojowych danego państwa. Sytuacja ta może także negatywnie oddziaływać na przyszłą konkurencyjność Europy³⁰.

Obecność NEET-sów w społeczeństwie oznacza zatem koszty ponoszone na zabezpieczenie socjalne i ich reaktywację zawodową, a ponadto również na walkę z przestępczością oraz resocjalizację³¹. Pozostawanie, jak podkreśla Blanka Serafin-Juszczak, „poza rynkiem pracy i wykluczenie z systemu oświatowego współwystępują bowiem z różnymi formami

²⁵ *Ibidem*, s. 54.

²⁶ *Ibidem*, s. 54.

²⁷ *Wsparcie młodych osób...*, *op. cit.*, s. 32.

²⁸ Eurofound, *NEETs – Young ...*, *op. cit.*

²⁹ *Wsparcie młodych osób...*, s. 33.

³⁰ *Ibidem*, s. 34.

³¹ B. Serafin-Juszczak, *NEET ...*, *op. cit.*, s. 54.

dewiacji i dysfunkcji społecznych³². Długotrwałe pozostawanie bez pracy może nasilać zachowania społecznie niepożądane (niezgodne z prawem) oraz problemy zdrowotne zarówno psychiczne, jak i fizyczne. Przymusowa bezczynność i nieuregulowany tryb życia sprzyjają bowiem takim zaburzeniom jak: frustracja, agresja, apatia, obojętność, załamania nerwowe, depresja, nadmierne przeżywanie stresu, bezsenność, skłonności samobójcze³³.

Wykluczenie z pracy i z edukacji sprzyja także nadużywaniu substancji psychoaktywnych i innym uzależnieniom. Oddziałuje ono również na funkcjonowanie rodziny, sprzyja procesom dezintegracyjnym (np. rozwodom) i nasileniu przemocy wśród bliskich. Ponadto rodzi bierność i niesamodzielność oraz odracza moment usamodzielnienia ekonomicznego i zakładania własnych rodzin. Sytuacja życiowej tej grupy przekłada się na poziom rozwoju społeczeństwa i kształtowanie zmian demograficznych. Wysokie bezrobocie młodzieży i niepewność sytuacji zawodowej powodują coraz częstsze uzależnienie materialne od rodziców oraz wydłużenie czasu podejmowania decyzji o założeniu rodziny. To z kolei wpływa na niskie współczynniki dzietności w Polsce i postępujące starzenie się społeczeństwa³⁴. Brak pracy oraz perspektyw na jej zdobycie (poprzez doszkalanie się) ogranicza zatem realizację zadań, jakie stoją przed młodym człowiekiem w okresie dojrzewania i wczesnej dorosłości³⁵.

Trudności w znalezieniu pracy i postępujące wyczerpywanie się zasobów finansowych prowadzą do poczucia nieprzydatności dla społeczeństwa. Bycie NEET-sem wpływa na sferę kontaktów społecznych jednostki (może skutkować izolacją społeczną), zmniejsza jej samodzielność i poczucie autonomii. Młodzi ludzie pozostając poza rynkiem pracy i edukacji tracą zaufanie do instytucji publicznych i obwiniają je za swoją trudną sytuację. Osoby te przeważnie mają niską samoocenę³⁶.

W literaturze przedmiotu do **ujemnych konsekwencji** związanych z tym zjawiskiem zalicza się zatem następujące aspekty:

- ryzyko jednostkowego wykluczenia społecznego;
- stres i utratę pewności siebie;
- zahamowanie rozwoju kluczowych cech zwiększających szanse na zatrudnienie, tj. tzw. umiejętności „miękkich” (w tym motywacji, zarządzania czasem i umiejętności komunikacyjnych);
- utratę zdolności socjalnej do adaptacji pracowniczej;
- mniejsze szanse na pracę i odpowiednie zarobki na dalszych etapach życia (tzw. *scarring effect*);
- zwiększone ryzyko bezrobocia na dalszych etapach życia;
- nasilenie przestępczości;
- zwiększone prawdopodobieństwo angażowania się w społeczne zachowania;
- narastanie napięć i konfliktów z najbliższym otoczeniem;
- zwiększone ryzyko uzależnień (alkoholizmu, narkomanii, nikotynizmu i zażywania leków uspokajających);
- problemy zdrowotne, zarówno psychiczne, jak i fizyczne;

³² *Ibidem*, s. 54-55.

³³ *Wsparcie ...*, *op. cit.*, s. 34.

³⁴ Zaktualizowany Plan realizacji *Gwarancji dla młodzieży w Polsce ...*, *op. cit.*, s. 10.

³⁵ B. Serafin-Juszczak, *NEET...*, *op. cit.*, s. 55.

³⁶ *Ibidem*, s. 55-56.

- wczesne ciążę i wczesne rodzicielstwo;
- pogorszenie perspektyw demograficznych (opóźnianie decyzji o zakładaniu rodziny i odwlekanie momentu posiadania dzieci);
- rezygnację z udziału w społeczeństwie obywatelskim, w tym niższy poziom zaangażowania politycznego;
- wzrost emigracji;
- wzrost liczby samobójstw;
- wcześniejszą umieralność³⁷.

Negatywnych skutków związanych z występowaniem zjawiska NEET jest więc wiele. Stąd też niezbędne jest jemu przeciwdziałanie oraz ograniczanie jego rozmiarów.

Zakończenie

Poszukując możliwych uwarunkowań bycia NEET-sem przedstawiono wiele czynników ryzyka, które sprzyjają bierności młodych ludzi na rynku pracy i w sferze edukacyjnej. Charakterystyka tej kategorii wskazuje, że na skalę omawianego zjawiska może oddziaływać zarówno sytuacja na rynku pracy (zwłaszcza bezrobocie młodzieży), ale także dostęp do edukacji, efekty procesu kształcenia oraz poziom życia czy postawy prokreacyjne³⁸. Pomimo trudności w precyzyjnym określaniu przyczyn powodujących brak aktywności na rynku pracy i niepodjęciu dalszej edukacji, wskazano skutki jakie pozostawanie w grupie NEET ma dla gospodarki, całego społeczeństwa, a także dla samej osoby, która jest jej reprezentantką.

Efekty zjawiska NEET odczuwane są i będą przez kolejne pokolenia. Skutki, jakie niesie za sobą przynależność do tej generacji pojawiają się bowiem nie tylko na poziomie jednostki, ale mają także charakter kosztów społecznych i ekonomicznych. Negatywne następstwa bycia NEET są liczne i dotyczą zatem zarówno społeczeństwa jako całości, jak i jednostki oraz jej rodziny. Istnienie dużej liczby NEET-sów to także koszty, których nie da się wprost przeliczyć – przede wszystkim związane są one z marnowaniem potencjału młodych ludzi i utratą przez nich posiadanych umiejętności. Nie można zapominać o tym, iż potrzebują oni nie tylko pracy jako takiej, ale pracy dostosowanej do swoich kwalifikacji i potencjału. Możliwe są bowiem eskalacje ich niezadowolenia w demonstracjach ulicznych jakich doświadczyły niektóre kraje UE. Dobrze wykształceni absolwenci, zmuszeni podejmować prace znacznie poniżej swoich kwalifikacji (z zaniżonym wynagrodzeniem i niepewnym zatrudnieniem), doświadczają frustracji i innych konsekwencji natury psychologicznej. W interesie całego społeczeństwa jest zatem to, by młodzi ludzie znajdowali zatrudnienie, dzięki temu osiągnęli dochody, przyczyniali się do wzrostu konsumpcji, generowali wzrost PKB oraz zakładali i powiększali rodziny³⁹. Niepokojące, w ujęciu Renaty Tomaszewskiej-Lipiec, są nie tylko konsekwencje bezczynności zawodowej, ale zwłaszcza skutki wynikające z przedwczesnego zakończenia nauki i braku dalszej aktywności edukacyjnej⁴⁰. W związku z tym może pojawić się

³⁷ *Wsparcie młodych ...*, op. cit., s. 33-34.

³⁸ B. Serafin-Juszczak, *NEET ...*, op. cit., s. 52.

³⁹ Zaktualizowany Plan ..., op. cit., s. 10.

⁴⁰ R. Tomaszewska-Lipiec, *Kariera – zdeprecjonowana wartość nowego pokolenia?*, „Problemy Profesjologii” 2016, nr 2, s. 59.

zagrożenie zjawiskiem deprecjacji zarówno pracy (zawodowej), jaki i edukacji. Według przywołanej autorki NEEt-sy nie potrafią „podejmować decyzji dotyczących własnego życia zawodowego oraz przyjąć za nie odpowiedzialności”⁴¹. Są to zadania, którym ma sprostać edukacja rozumiana jako ogół oddziaływań służących formowaniu/zmianianiu/rozwijaniu całokształtu zdolności życiowych człowieka⁴², tak aby radził sobie w sytuacjach trudnych, w tym również i tych występujących na współczesnym rynku pracy.

Ze względu na wszystkie przywołane wcześniej konsekwencje, zasadne jest ustanowienie działań mających na celu ograniczenie rozmiarów zjawiska NEEt poprzez podejmowanie różnych inicjatyw, dostosowanych do potrzeb osób należących do pokolenia trzy razy nic i innych podmiotów działających na rynku pracy – głównie pracodawców. Pomocą w tym zakresie służyć powinny wszystkie instytucje rynku pracy. Znając przyczyny i skutki omawianego zjawiska, można mu zatem przeciwdziałać i podejmować próby jego zahamowania. Problematyka z tym związana jest jednak na tyle obszerna, że zasługuje na odrębne jej przedstawienie w innym opracowaniu.

Bibliografia:

- Eurofound, *Exploring the Diversity of NEEt-s*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2016, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1602en.pdf [14.11.2016].
- Eurofound, *NEEt-s – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2012 http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1254en.pdf [14.11.2016].
- Eurostat, *12 August: International Youth Day. Education, employment, both or neither? What are young people doing in the EU? Patterns substantially change by age and over time*, 155/2016 - 11 August 2016 <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7590616/3-11082016-AP-EN.pdf/c0393ef3-2ea1-455a-ab64-2271c41fd9d4> [14.11.2016].
- Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat> [14.11.2016].
- Furlong A., *The zone of precarity and discourses of vulnerability: NEEt in the UK*, „Journal of Social Sciences and Humanities” 2001, no. 381, http://ci.nii.ac.jp/els/110006483995.pdf?id=ART0008509809&type=pdf&lang=en&host=cinii&order_no=&ppv_type=0&lang_sw=&no=1471361248&cp= [14.11.2016].
- Milerski B., Śliwerski B. (red.), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Wyd. PWN, Warszawa 2000.
- PAP, 19.11.2016, <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,710948,pod-wzgleciem-bezrobocia-przyszly-rok-bedzie-nie-gorszy-niz-2016-.html> [21.11.2016].
- Portal Funduszy Europejskich, *Przeczytaj o Europejskim Funduszu Społecznym*, 03.06.2015, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/europejski-fundusz-spoleczny/przeczytaj-o-europejskim-funduszu-spolecznym/> [14.11.2016].
- Rybicka K., *Sytuacja młodzieży na polskim rynku pracy*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, nr 37, t. 2.
- Saczyńska-Sokół S., Łojko M., *Sytuacja młodzieży NEEt na rynku pracy. Situation of NEEt-s on the labor market*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, Seria: Administracja i Zarządzanie 2016, nr 108.
- Sedlak & Sedlak http://www.rynekpracy.pl/arttykul.php/typ.1/kategoria_glowna.32/wpis.872 (18.11.2016).
- Serafin-Juszczak B., *Neet – nowa kategoria młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 2014, nr 49.
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, Warszawa, 27 marca 2015, https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/1960/SZOO_POWER_14_20.pdf [14.11.2016].

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² B. Milerski, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Wyd. PWN, Warszawa 2000, s. 54.

- Szcześniak M., Rondón G., Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie, „Psychologia Społeczna” 2011, nr 3 (18).
- Tomaszewska-Lipiec R., Kariera – zdeprecjonowana wartość nowego pokolenia?, „Problemy Profesjologii” 2016, nr 2.
- Ustawa z dnia 14 marca 2014 roku o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014, poz. 598), [w:] Internetowy System Aktów Prawnych <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140000598> [14.11.2016].
- Witt D., *Rosnie nam pokolenie „ani, ani”*. *Ani do pracy, ani do ksiązek*, 2 października 2016, <http://magazyn.7dni.pl/364433,Rosnie-nam-pokolenie-ani-ani-Ani-do-pracy-ani-do-ksiasek.html> [16.11.2016].
- Wsparcie młodych osób na mazowieckim rynku pracy*, Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2014, http://obserwatorium.mazowsze.pl/pliki/files/Raport_finalny_z_badiana_NEET_okl.pdf [14.11.2016].
- Zaktualizowany Plan realizacji *Gwarancji dla młodzieży* w Polsce, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2015, <http://gdm.praca.gov.pl/documents/1152786/1155303/Zaktualizowany%20Plan%20realizacji%20Gwarancji%20dla%20m%C5%82odzie%C5%BCy%20w%20Polsce.pdf/aaf039be-b61d-493e-9deb-fc365cfa7dc5> [14.11.2016].